

Senast dvärgag sågs på en naturlig växtplats i Sverige var 1950, och den har därefter betraktats som utgången i landet. Men en utdragen fördämningsreparation och rastande arktiska vadarfåglar bidrog till att dvärgagen sensationellt återupptäcktes i stort antal 2013.

Dvärgagen återupptäckt i Sverige efter 63 år som utgången

HÅKAN WITZELL

Den 18 augusti 2013 besökte jag Vombsjön drygt två mil öster om Lund för att skåda fågel. Ryktet hade gått att vattenståndet var extremt lågt och att de blottade stränderna lockade ner en del av de arktiska vadarfåglar som under höststräcket tvärrar över Skåne från Hanöbukten mot Öresund. Första stoppet gjorde jag vid utloppet på nordvästsidan av sjön. De rastande vadarna var få, men jag lade märke till att den inre delen av stranden kantades av en inbjudande bård av växter.

Det slog mig då att det var här vid Vombsjön som dvärgag *Cyperus fuscus* senast sågs på en naturlig växtplats i Sverige, närmare bestämt 1950. Därefter har arten betraktats som utgången i landet (Gärdenfors 2010). Var det något år som man skulle kunna återupptäcka den, så var det i år med tanke på de blottlagda stränderna! Men var vid sjön var det den växte? Jag funderade på saken, men kunde inte erinra mig några detaljer. I stället skyndade jag vidare till sydvästviken (SV-viken) där de flesta vadarfågeln hade setts under veckan.

I SV-viken var fågeltillgången bättre, men inte lika bra som jag hade hoppats på. Ett uppflug av fåglar vid Nabben, den udde som skjuter ut på sydsidan av sjön, verkade mer lovande. Eftersom upp till hundra meter av

strandens låg blottad, bestämde jag mig för att vandra österut mot Nabben drygt en kilometer bort. Dvärgagen fanns fortfarande kvar i bakhuvudet, men att försöka återfinna den efter alla dessa år kändes mer som en kittlande tanke än något att verkligen satsa på. Samtidigt som jag gick och spanade efter fåglar, slängde jag dock ett öga på marken med jämna mellanrum.

Döm om min förvåning, när jag efter ett par hundra meter står och blickar ner på en välutvecklad dvärgagstuva alldeles framför mina fötter! Under den fortsatta vandringen räknade jag till sammanlagt femtio ex längs en flera hundra meter lång sträcka.

Vad jag inte visste vid första besöket – eller rättare sagt hade glömt – var att det var just i SV-viken som dvärgagen tidigare växte vid Vombsjön (Linders 1946). Två dagar senare var jag tillbaka och kunde konstatera att dvärgagen fanns spridd längs hela viken.

Vid sammanlagt elva besök mellan 18 augusti och 6 oktober har jag undersökt de flesta stränderna runt sjön och räknat in sammanlagt 2770 ex. Nittio procent av dessa växte i SV-viken. Dvärgagen förekom 2013 längs en cirka 4,7 km lång sträcka som emellertid även omfattar västsidan av sjön och SO-viken. Från de senare delarna verkar den tidigare inte ha varit känd.

FIGUR 1. Dvärgag med de karakteristiska, plattade axen i huvudlik samling. Den ljusgröna bladfärgen gör det lätt att få ögonen på dvärgagen även när den växer blandad med ryltåg, som har blågrön bladfärg och röda baser. – Vombsjön, SV-viken 24 augusti 2013.

FOTO: Åke Svensson.
Brown Galingale *Cyperus fuscus* with the characteristic inflorescence of compressed spikelets.

Den 23 september hittade Lennart och Kerstin Segerbäck oberoende av mig ett av bestånden i SV-viken med 31 individ. Uppgiften spred sig som en löpeld och redan samma kväll blev den utlagd på en öppen botanikgrupp på Facebook. Tur då att detta inte var de enda exemplaren vid sjön.

Utseende och växtsätt

Dvärgagen är en ettårig, konkurrenssvag art i familjen halvgräs Cyperaceae (Anderberg & Anderberg 2013). Arten växer på naken, fuktig mark som till exempel stränder. Stråna är i regel 5–15 cm långa och bildar mer eller mindre nedliggande eller bågböjda tuvor. Framför allt känner man igen dvärgagen på de platta axen som är samlade i huvuden (figur 1). Ytterligare fem arter i släktet är kända från Sverige, men bara som tillfälligt inkomna (Karlsson & Agestam 2013).

Som en anpassning till tillfälliga växtplatser uppvisar plantorna snabb tillväxt och tidig blomningsstart. Dvärgexemplar kan börja blomma redan 26–28 dagar efter groningen, medan kraftigare individ tar dubbelt så lång tid på sig (von Lampe 1996). I gengäld är perioden för groningen och blomning utdragen. Enligt von Lampe sträcker sig dvärgagens gröningsperiod från mitten av maj till

början av september i östra Tyskland, medan blomningen kan pågå från början av juni till slutet av oktober. Utvecklingen från grodd till frömognad tar där 55–80 dagar.

Det framhålls ofta att dvärgagen gynnas av varma och torra somrar (Wiinstedt 1943, Lindberg 1977, Rich 1999). Utbredningsgränsen mot nordväst sammanfaller med en medeltemperatur i juli på 17 grader (von Lampe 1996). Dock är värmen i sig kanske inte helt avgörande för årsvariationen. Linders (1946) påpekade i varje fall att sommaren 1945, då dvärgagen upptäcktes vid Vombsjön, var relativt kall och våt.

Artens uppträdande är meteoriskt, det vill säga den kan snabbt blossa upp för att sedan försvinna och eventuellt återkomma efter flera år (Fries 1840, Wiinstedt 1943). Sannolikt är detta upprinnelsen till uppgifterna om att dvärgagen har en långlivad fröreserv. Uppfattningen finns redan hos Fries (1840), som räknar upp dvärgagen bland de ettåriga arter vars frön kan ligga i slammet i flera decennier utan att gro.

Det är ingen tvekan om att dvärgagen har en rik fröproduktion och kan bygga upp en stor fröbank där den förekommer (von Lampe 1996, Abernethy & Willby 1999), men det säger ingenting om fröreservens

livslängd. Många undersökta dammar i södra Tyskland innehöll dock grobara frön av dvärgag i bottenlammet, även sådana dammar där arten inte hade observerats i vegetationen på decennier (Poschlod 1996 enligt Leck & Schütz 2005).

Går man till starrsläktet *Carex*, som är bättre undersökt, så tyder fröbanksstudier på att många starrarter kan behålla sin grobarhet minst 15–20 år, ibland betydligt längre (Skoglund & Hytteborn 1990, Schütz 2000). Även om Fries sannolikt gjorde sitt antagande om dvärgagsfrönas livslängd på anekdotiska grunder, så verkar uppgiften fullt rimlig (Per Milberg i e-brev).

Förekomst i Sverige

Dvärgagens förekomst i Sverige har utförligt behandlats av Per Sigurd Lindberg (1977). Arten har påträffats på sammanlagt ett femtontal lokaler i Skåne och på Gotland, samt en lokal i Östergötland. Dessutom är den känd som tillfälligt inkommen på två lokaler vid Göteborg (Lindberg 1977, Axelsson 2003). För närmare detaljer hänvisas till Lindbergs artikel. Observera dock att uppgiften från det Vittskövle som ligger mellan Svalöv och Ringsjön är en feltolkning. Theodor (Fredriksson) Brown var från Vittskövle i östra Skåne. Det var där fyndet gjordes (Brown 1870).

Framför allt verkar dvärgagen ha uppträtt under diknings- och sjösänkingsperioden under 1800-talet. Sannolikt gick den tillbaka i takt med att de gamla lokalerna växte igen och att lämpliga växtmiljöer inte längre nyskapades. Dvärgagen fanns dock kvar vid Tingstäde på Gotland till 1947 (Lindberg 1977), Oppmanna i Skåne till 1947 (B.-O. Landin, belägg i LD), Råbelövssjön i Skåne till 1948 (H. Rickman, belägg i LD), och Vombsjön i Skåne till 1950 (Lindberg 1977). Kanske är det inte helt uteslutet att belägget från Oppmanna inte samlades vid själva Oppmannasjön, där arten tidigare förekommit, utan vid Råbelövssjön, där den

bevisligen ännu fanns kvar vid denna tid. Insamlarens belägg i övrigt verkar dock noggrant etiketterade.

Därefter har dvärgagen påträffats i en plantskola i Gamlestaden vid Göteborg 2001–2006 (Axelsson 2003, www.artportalen.se). Där hade den sannolikt kommit in med ett parti växter från en ungersk plantskola. Förekomsten var bara av tillfällig natur. I den senaste rödlistan betecknas dvärgagen därför som utgången i Sverige (Gärdenfors 2010).

Återupptäckten av dvärgagen vid Vombsjön stimulerade också till efterforskningar på andra tidigare lokaler i Skåne 2013. Bengt Nilsson, Åke Svensson och Charlotta Wigermo undersökte norra delen av Råbelövssjön 29 september, men de fann bara vass nästan överallt och bedömde lokalen som olämplig för dvärgag. Samma dag besökte de även Oppmannasjöns strand söder om Arkelstorp med negativt resultat (C. Wigermo i e-brev). Rune Svensson letade dvärgag i sydvästdelen av Yddingesjön nära Roslätt, samt i Krageholmssjön. Vattenståndet var vid detta tillfälle högt i bägge sjöarna. På grund av den påtagliga igenväxningen av stränderna verkar de dock inte längre lämpliga för arten (R. Svensson muntl.).

Dvärgagen förekommer närmast i Danmark där den har varit känd från cirka tjugo lokaler på öarna (Wiinstedt 1943). Arten visar sig fortfarande sparsamt men regelbundet på två av lokalerna, dels Hjortedam i Ermelunden norr om Köpenhamn, dels vid Tystrup Sø på södra Själland (Finn Skovgaard i e-brev, www.fugleognatur.dk).

Dvärgagen vid Vombsjön

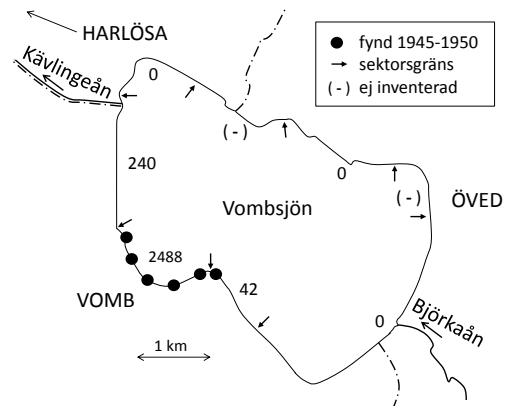
Det var i slutet av september 1945 som Johan Linders upptäckte dvärgagen i SV-viken av Vombsjön (Linders 1946). Han skriver att han räknade "ända till 120 tuvor utan att väl ändå ha fått med alla". Bakgrunden var att Kävlingeåns vattenavledningsföretag 1937 fick tillstånd att sänka vattenståndet i

Kävlingeån och reglerade vattennivån i bland annat Vombsjön (Hanström 1945). Effekten av arbetena visade sig i Vombsjön 1944 då en kal strandremsa bildades ”med en bredd växlande mellan ett par och ett hundratal meter” (Linders 1946). Förhållandena liknar de som rådde 2013, vilket även framgår av ett foto hos Hanström (1945).

Under de kommande åren fram till och med 1950 besökte många botanister Vombsjön och det finns ett rikt material av dvärgag bevarat i de offentliga herbarierna (belägg i GB, LD, OHN, S, UME och UPS). Uppgifterna på beläggen är tillsammans med Skånes floras kortregister (Botaniska museet i Lund) det främsta källmaterialet kring den tidigare förekomsten. En del uppgifter är ganska allmänt hållna, men det framgår att dvärgagen förekom längs hela södra stranden av SV-viken bort till Nabben i öster.

Lindberg (1977) uppger dessutom att dvärgagen ”enligt herbarieuppgifter av Linders observerats på en sträcka av ca 600 m från furuskogens nordspets norrut, och på en sträcka av 500 m från Nabben SO-ut”, det vill säga längs södra delen av västsidan och 500 meter in i SO-viken. Uppgiften verkar rimlig med tanke på mina egna fynd 2013, men den är ändå konstig. Sannolikt beror den på felaktig avskrivning eller sammanblandning av olika lokaluppgifter. Jag har inte kunnat hitta något belägg eller kortuppgift som tyder på att dvärgagen skulle vara funnen längs västra stranden. Däremot finns det en uppgift i kortregistret från ”Nabbens östsida c. 1600 m NO Vombs kyrka, Joh. Linders, 19.8.1948”. Med en välvillig tolkning (1600 m ONO kyrkan) hamnar man precis på östra sidan av Nabbens spets, men definitivt inte femhundra meter in i SO-viken.

Ännu 1950 verkar dvärgagen ha varit tämligen rikligt förekommande. Fem belägg finns bevarade från det året (fyra belägg i LD, ett belägg i GB), vart och ett bestående av ett flertal individ.

FIGUR 2. Antalet individ av dvärgag vid Vombsjön 2013.

Number of individuals of *Cyperus fuscus* at Lake Vombsjön in 2013. Dots indicate records 1945–1950, arrows show sector limits, and (-) not investigated sector in 2013.

Vad som sedan hände är oklart. Dvärgagen verkar ha försvunnit lika plötsligt som den dök upp, men dokumentationen för åren efter 1950 är mycket fragmentarisk. På ett belägg samlat av John Hallberg med angivelsen 200 m V Nabben till 900 m N kyrkan har Helge Rickman i varje fall antecknat ”Varit på växtplatsen 10.9.1952” (belägg i LD, nr 1369884). Tydligt återfann Rickman inte dvärgagen, eftersom han i så fall säkert hade samlat ett eget belägg. I en tillbakablick på Lunds Botaniska Förenings exkursion till Vombsjön 1950 nämner Norlinde (1958) att ”den mycket rika förekomsten av *Cyperus fuscus* förevisades, vilken sedermera synes ha försvunnit igen”. Det framgår dock inte hur väl dvärgagen efterforskades under 1950-talet.

Kanske tätnade helt enkelt vegetationen på Vombsjöns blottlagda stränder, men försvinnandet framstår ändå som abrupt. En annan möjlighet är att regleringen av Vombsjön började få genomslag och att vattennivån höjdes igen. Så verkar emellertid inte ha varit fallet – åtminstone inte de första åren efter försvinnandet. Mer om vattenståndet vid denna tid nedan.

FIGUR 3. Ett av de västligaste bestånden av dvärgag längs södra stranden.

Vassbeståndet gör en naturlig inbuktning och lämnar plats för en tydligt utbildad sandstrand. Flertalet individväxer här precis nedanför strandlinjen eller bara någon meter ut.

– Vombsjön, SV-viken 22 augusti 2013.
FOTO: Håkan Wittzell.
Habitat for one of the westernmost groups of *Cyperus fuscus* on the southern shore.

Under 1960-talet steg Vombsjöns betydelse som dricksvattentäkt, vilket innebar att det tillåtna vattenuttaget successivt ökade och att dämningsskänks höjdes med drygt en meter (Länsstyrelsen i Skåne län 2012). I samband med höjningen invallades också sjön 1969–1973. Därmed skulle man kunna tro att dvärgagens saga var all.

Lindberg (1977) gjorde ett besök vid Vombsjön i slutet av juli 1976 för att försöka återfinna dvärgagen. Han skriver att den del av stranden där arten tidigare hade påträffats nu i huvudsak bestod av ren sand, men att det fanns två mindre områden med gyttna och som till stor del hade växttäckning. Lindberg bedömde det som inte helt otroligt att dvärgagen skulle kunna dyka upp på något av dessa två strandpartier. Notera dock att dvärgagen 2013 inte alls växte i gyttna utan på fuktig sand.

Flera botanister har berättat för mig att de senare förgäves letat efter dvärgagen vid Vombsjön. Uppgifter har jag fått från Åke Svensson, som letade 31 juli 1983, och Göran Mattiasson, som letade 22 augusti 1984 och 24 augusti 1986. Förekomsten av lökgamander *Teucrium scordium* bidrog till att många botanister besökte SV-viken vid den här tiden.

Förekomsten 2013

Vid den inventering av dvärgagen runt Vombsjön som jag genomförde 2013 fann jag sammanlagt 2770 ex (figur 2). Av dessa fanns hela 2488 ex (90 %) i SV-viken, som fortfarande är det starkaste fästet.

Helt oväntat visade det sig att arten också fanns spridd med 240 ex längs västra stranden till strax norr om utloppet och med undantag för en sträcka av 300 meter längst i söder. De nordligaste individen var 13 ex längs sydsidan av själva utloppet samt ett ensamt exemplar cirka hundra meter norr om utloppet. De bägge sistnämnda bestånden är de första kända i Harlösa socken, Eslövs kommun. Alla andra plantor växte som tidigare i Vombs socken, Lunds kommun.

I SO-viken förekom dvärgagen mer sparsamt, men totalt hittade jag här 42 ex. De östligaste av dessa (2 ex) växte på innersta delen av stranden mittför pumphuset en kilometer sydost om spetsen på Nabben (RT90 6173394 1360370). Sammanlagt fanns dvärgagen längs en cirka 4,7 km lång sträcka av sjön.

Totalt är strandlinjen kring Vombsjön 15,5 km lång (Länsstyrelsen i Skåne län 2012). De enda strandpartierna som jag inte undersökte var en sträcka i norr och en i nordost

FIGUR 4. Yttersta delen av stranden med det rikaste beståndet av småväxt dvärgag. Den blottlagda stranden är här hundra meter bred. På det något lägre partiet innanför var dvärgagen mycket sparsam. – Vombsjön, SV-viken 26 september 2013.

FOTO: Håkan Wittzell.
The outer part of the shore with a rich occurrence of small individuals of *Cyperus fuscus*. The exposed shore is here 100 m broad.

(figur 2), eftersom de på avstånd verkade mindre lämpliga. Med tanke på hur dvärgagen bitvis växer längs västra stranden, så är det dock få sträckor längs sjön som är helt uteslutna som växtplats. Stränderna längs norra och östra sidan framstod delvis som alltför steniga eller branta, men det fanns andra partier där som verkade fullt möjliga för dvärgagen. Det gällde särskilt utanför pumphuset söder om Björkaåns mynning samt norra stranden nedanför Svansjö gård. På avstånd såg NV-viken också lovande ut, men det visade sig att den till större delen var täckt av ett torvlager, som när det blottlagts hade torkat ut och spruckit i fåror.

De första bestånden som jag hittade i SV-viken växte på inre delen av stranden. Många av tuvorna fanns 0–1 m utanför en låg vall med vit sand, som jag uppfattar som en naturlig svallzon. Ett av de tydligaste exemplen på detta finns i västligaste delen av SV-viken (figur 3). Längs cirka hundra meter växte här 138 ex i själva strandkanten och sammanlagt 54 ex spridda längre ut på stranden (RT90 6174851 1358466).

Efterhand som undersökningen av SV-viken framskred upptäckte jag även rikliga bestånd på den allra yttersta delen av

strandens där denna var som bredast (figur 4). Ännu i slutet av augusti var emellertid individen där ute mycket småväxta – ofta bara några cm långa och med två, tre mycket små axsamlingar som man fick böja sig ned för att se. Dessutom fanns det många små, sterila skott som verkade vara dvärgag, men som inte gick att bestämma med säkerhet, i varje fall inte utan noggrann granskning av varje exemplar. Med tanke på von Lampes (1996) uppgifter om tillväxthastigheten, misstänker jag att dessa bestånd med småväxta individ hade grott under loppet av juli månad.

Tillsammans med Rune Svensson räknade jag de rikligaste bestånden i SV-viken ännu en gång 25–26 september för att få med även sent utvecklade individ. Eftersom det rörde sig om så stora ytor märkte vi successivt upp stranden i 6–10 meter breda sektorer från strandkanten och in. Vid detta tillfälle hade utvecklingen kommit betydligt längre på yttersta delen av stranden. Många individ var ännu småväxta (figur 5), men vi uppfattade det inte som att det fortfarande fanns sterila exemplar.

Det tätaste beståndet med dvärgexemplar fanns nordväst om en muddrad båtränna som hade blottats av lågvattnet (figur 4; RT90

FIGUR 5. Småväxt individ av dvärgag på yttersta delen av stranden. – Vombsjön, SV-viken 26 september 2013.

FOTO: Håkan Wittzell.

Small individual of *Cyperus fuscus* on the outermost part of the shore.

6174520 1358669). Här räknade vi in 408 ex längs hundra meter av den yttersta delen av stranden. Man kunde skönja att de växte på en svagt markerad sandrygg. De sandiga ytorna innanför var obetydligt lägre, men där var dvärgagen mycket sparsammare eller saknades helt. Det yttre beståndet tunnades ut västerut och blev mindre koncentrerat till yttersta delen, samtidigt som individen i allmänhet var bättre utvecklade. Tack vare de stora ytorna fick vi ändå ihop 602 ex 0–250 meter nordväst om föregående bestånd.

Det allra rikligaste beståndet fanns dock längre in i SV-viken mittför ett smalt vassbälte (RT90 6174249 1358775). Den blottlagda stranden var här inte mer än 20–25 meter bred. På en drygt hundra meter lång strandremsa räknade jag och Rune till 727 ex varav flertalet cirka tio meter utanför vasskanten. Beståndet var inte bara tätt, utan plantorna dessutom relativt välutvecklade. Därtill fanns det på samma sträcka 16 ex spridda på våt sand med pölar innanför vassbältet. Det var det enda stället där jag har funnit dvärgagen växa innanför vassen.

Beståndet av dvärgag glesnade sedan österut igen. Längs västra sidan av Nabben

var arten ganska sparsam. Förekomsten i SV-viken och längs västra stranden var dock mer eller mindre kontinuerlig, om än med mycket skiftande täthet. Därför redovisar jag här bara de rikligaste och mest representativa bestånden separat.

Vegetationen i SV-viken

Växttäckets var genomgående mycket gles och pionjärbetonat där dvärgagen fanns. De viktigaste följeväxterna var ryltåg *Juncus articulatus* och strandpilört *Persicaria lapathifolia* subsp. *lapathifolia*. Flera arter förekom i lägre frekvens tillsammans med dvärgagen, men de enda som förtjänar att nämnas är vägtåg *Juncus bufonius*, sumpfräne *Rorippa palustris*, brunskära *Bidens tripartita* och rödmålla *Oxybasis rubra*. Det kan vara värt att notera att det på ett par partier fanns ganska rikligt med rosetter av tiggarranunkel *Ranunculus sceleratus*. Jag uppfattade det som att sanden där innehöll mer organiskt material och på sådana platser växte det inte dvärgag. Här och där fanns stora tuvor av nålsäv *Eleocharis acicularis*, som blommade så här ovanför vattnet. Även sumpskräppa *Rumex palustris* och nickskära *Bidens cernua* förekom, men mycket sparsamt. Annars var vegetationen längs stranden ganska alldaglig bortsett från dvärgagen.

Den 18 oktober hittade Erik Ljungstrand emellertid ett ungt, sterilt exemplar av kärnocka *Tephrosieris palustris* precis utanför vasskanten i västligaste delen av SV-viken (E. Ljungstrand muntl.). Det ledde till fler efterforskningar och under de följande veckorna hittade Joel Levin och Rune Svensson respektive Lennart och Kerstin Segerbäck två ungpantor till av kärnocka längre österut i SV-viken i anslutning till de rikaste bestånden av dvärgag (R. Svensson i e-brev). Kärnockan är känd från Vombsjön sedan åtminstone 1858 (belägg i OHN) och uppträdde även längs södra och västra stranden 1945–1948 i samband med dvärgagens uppdykande (belägg i LD, Skånes floras

kortregister). Kärrnockans återkomst 2013 är därför spännande, men frågan är om de funna exemplaren överlever högvattnet och isen innevarande vinter och får en chans att gå upp och blomma.

Borstsäv *Isolepis setacea* är en annan art som också förekom vid Vombsjön på 1940-talet, men som inte verkar ha påträffats senare. Jag och Rune Svensson fann dock en kraftig tuva i det bestånd av dvärgag som växte innanför vassen i inre delen av SV-viken.

Det kan tilläggas att vass *Phragmites australis* förekommer här och där längs södra stranden av SV-viken. Det längsta vassbältet växer längst i väster. Övriga vasspartier är ganska små och lokala. Vombsjön skiljer sig därigenom från övriga sjöar i trakten, vilka kantas av sammanhängande vassbälten.

Vattenståndet i Vombsjön

Orsaken till det exceptionellt låga vattenståndet 2013 var erosionsskador på den kombinerade bron och regleringsdammen vid Vombsjöns utlopp i Kävlingeån (www.sydvatten.se/media/nyhetsarkiv). För att kunna genomföra gjutningsarbeten under vintern 2012/2013 var man tvungen att släppa ut mer vatten än normalt från sjön. Arbetet avslutades inte förrän i juni 2013. Då var man redan inne i en period med låg tillrinning, samtidigt som vattendomen föreskriver en viss lägsta avtappning till Kävlingeån.

Under perioden 1 april till 31 oktober 2013 varierade vattenståndet i Vombsjön mellan 18,40 och 19,44 meter över havet (Sydvatten AB, dagliga mätningar). Som en jämförelse ligger dämningssgränsen i sjön på 20,90 m ö.h. (Länsstyrelsen i Skåne län 2012). I början av perioden var vattenståndet 19,11 m, för att i maj och början av juni ligga ganska konstant kring 19,40 m. Den 17 juli sjönk vattnet under nivån 19 m. Från slutet av september till slutet av oktober, när många botanister vallfärdade till sjön för att beskåda dvärgagen, låg vattenståndet kring

18,50–18,60 m. Först den 9 november steg vattnet åter över nivån 19 m ö.h.

Det finns dagliga mätningar av vattenståndet i Vombsjön från och med 1948. Jag har tagit del av resultaten för 1949–1952, som är i nivå med värdena 2013 eller något lägre. Ser man till perioden 1 april till 30 september 1949 (värdena för oktober saknas), så varierade vattenståndet mellan 18,26 och 19,26 m ö.h. Samma värden för april till oktober 1950 var 18,19–19,26 m ö.h. I april 1951 och april 1952 var vattenståndet något högre, men sjönk sedan snabbt till samma nivåer som de föregående åren. När Helge Rickman besökte Vombsjön 10 september 1952 var vattenståndet 18,44 m ö.h. Vattenståndet kan därför knappast ha varit en avgörande faktor för att dvärgagen inte påträffades åren närmast efter 1950.

Det är svårt att bedöma hur låg vattennivån måste vara i absoluta mått mätt för att det i SV-viken ska finnas en marginell strandzon där dvärgagen regelbundet kan reproducera sig lokalt. Jag har studerat vattenståndsmätningarna i Vombsjön från och med 1994, det vill säga så långt tillbaka som de finns tillgängliga i digital form. Nivåer under 19,5 m ö.h. förekommer nästan årligen, men i regel bara under korta perioder på hösten. Vattenstånd under 20 m ö.h. kan däremot uppträda redan på sommaren, men vid den nivån måste strandzonen vara mycket mer begränsad. Under 1994–2012 sticker 2003 ut som det minst ofördelaktiga året för dvärgagen. Då nådde vattenståndet 19,50 m ö.h. den 18 augusti och fortsatte sedan att sjunka med nästan en meter i september och oktober. Det är tveksamt om det kan räcka för en marginell förekomst av dvärgag, men så har förhållandena sett ut vid sjön de senaste decennierna.

Jag har dock svårt att tro att 2013 var det första året sedan 1950 som dvärgagen blommade och satte frukt vid Vombsjön. Om arten sedan förekommer sparsamt men oregelbundet, eller om den måste förlita sig

på sällsynta år med extremt lågvatten för att överleva, det får de kommande åren utvisa. Med tanke på vattenregimen vid Vombsjön är det säkert en fördel om efterforskningen sker så sent på säsongen som möjligt, gärna i slutet av september. Då är sannolikheten för lågvatten som störst, samtidigt som sent grodda plantor har hunnit växa till sig. **SBT**

• Tack till Rune Svensson som ihärdigt hjälpte till vid räknandet av SV-viken, och Bengt Nilsson, Åke Svensson och Charlotte Wägermo för uppgifter från SV-viken. Rune och Åke skickade mig dessutom många foton till artikeln. Tack även till övriga uppgiftslämnare. Per Milberg gav tips om fröbanksstudier. Claes Gustafsson, Stefan Ericsson och Mats Hjertson bistod med uppgifter om herbariebelägg. Åsa Håkansson och Markus Holm vid Sydsvatten AB gav mig tillgång till mätningar av vattenståndet i Vombsjön.

Citerad litteratur

Abernethy, V. J. & Willby, N. J. 1999: Changes along a disturbance gradient in the density and composition of propagule banks in floodplain aquatic habitats. *Plant Ecol.* 140: 177–199.

Anderberg, A. & Anderberg, A.-L. 2013: *Den virtuella florán.* <<http://linnaeus.nrm.se/flora>>

Axelsson, U. 2003: Dvärgag funnen vid Göteborg. *Svensk Bot. Tidskr.* 97: 104.

Brown, T. 1870: *Anteckningar till Skånes flora.* Lund. (Återutgiven i *Bot. Notiser* 138(2): 1–28, 2005).

Fries, E. 1840: *Växternas fädernesland.* (Återutgiven i Fries, E. 1853 och senare: *Botaniska utflygter*, bd 1).

Gärdenfors, U. (red.) 2010: *Rödlistade arter i Sverige 2010.* ArtDatabanken, SLU, Uppsala.

Hanström, B. 1945: Regleringen av Kävlingeån i Skåne och dess konsekvenser ur naturskyddssynpunkter. *Sveriges Natur* 36: 9–17.

Karlsson, T. & Agestam, M. 2013: *Checklista över Nordens kärllväxter.* <<http://www.euphrasia.nu/checklista>>

von Lampe, M. 1996: Wuchsform, Wüchsrhythmus und Verbreitung der Arten der Zwergbinsengesellschaften. *Diss. Bot.* 266: 1–353.

Leck, M. A. & Schütz, W. 2005: Regeneration of Cyperaceae, with particular reference to seed ecology and seed banks. *Perspect. Plant Ecol. Evol. Syst.* 7: 95–133.

Lindberg, P. 1977: Dvärgagen (*Cyperus fuscus*) i Sverige. *Svensk Bot. Tidskr.* 71: 69–77.

Linders, J. 1946: *Cyperus fuscus* vid Vombsjön. *Bot. Not.* 1946: 124.

Länsstyrelsen i Skåne län 2012: *Vombsjön.* Redovisning från Sjödatabasen.

Norlindh, T. 1958: Lunds Botaniska Förenings ekskursioner under de gångna 100 åren. *Bot. Not.* 1958: 49–73.

Poschold, P. 1996: Population biology and dynamics of a rare short-lived pond mud plant, *Carex bohemica* Schreber. *Verh. Ges. Ökol.* 25: 321–337.

Rich, T. C. G. 1999: Conservation of Britain's biodiversity: *Cyperus fuscus* L. (Cyperaceae), Brown Galingale. *Watsonia* 22: 397–403.

Schütz, W. 2000: Ecology of seed dormancy and germination in sedges (*Carex*). *Perspect. Plant Ecol. Evol. Syst.* 3: 67–89.

Skoglund, J. & Hytteborn, H. 1990: Viable seeds in deposits of the former lakes Kvismaren and Hornborgasjön, Sweden. *Aquat. Bot.* 37: 271–290.

Wiinstedt, K. 1943: *Cyperaceernes* udbredelse i Danmark. I. *Scirpoidae.* *Bot. Tidskr.* 47: 3–64.

Wittzell, H. 2014: Dvärgagen återupptäckt i Sverige efter 63 år som utgången. [*Cyperus fuscus* rediscovered in Sweden after 63 years.] *Svensk Bot. Tidskr.* 108: 68–76.

Cyperus fuscus was rediscovered at Lake Vombsjön in Skåne, southernmost Sweden, in 2013. The species occurred there between 1945 and 1950, which was the latest Swedish record except for a casual occurrence in a plant nursery.

The comeback was spectacular with 2770 individuals counted along 4.7 km of the shore. In 2013, the water level was exceptionally low for technical reasons, with up to 100 m of the sandy shore exposed during the entire

vegetation period, i.e. the same conditions as during the late 1940's. Later, the lake became an important source of drinking water, and the regulated maximum water level was increased with more than one metre.

The coming years will show whether the species regularly occurs at low frequency at the lake, or if it is dependent on rare years with low water to survive.

Håkan Wittzell är docent i ekologi, intendent vid Botaniska museet i Lund och framstående specialist på maskrosor.

Adress: Botaniska museet, Lunds universitet, Box 117, 221 00 Lund
E-post: hakan.wittzell@biol.lu.se

foto: Rune Svensson